

Sibelan Forester

VOJVODINA, PRVI PUT

Makovi

Kada sam se prvi put približila Vojvodini, putovala sam vozom iz Zagreba za Beograd, zaneta lovom na sitne crvene makove po ivicama polja. Pitala sam se da to nisu neke oznake koje koriste farmeri, setvom prošlogodišnjeg semena. Ovoga maja sam i odistinski posetila Vojvodinu i, vozeći se s beogradskog aerodroma prepuštena na milost i nemilost otkačenog taksiste, letela sam duž svih tih zanosnih polja, dok je prijateljica ređala nazive malih crvenih cvetova: bulka, turčinak, tulipan ("to je na mađarskom neka vrsta lale"), pa onda *pipach*, ali nikada mak - ta reč je rezervisana za polja ljubičastog i belog maka, zasađenog u guste redove, uzgajanog zarad semena. Na nekom skrajnutom putu, pošto nas je bodro izbavio iz naručja smrti, i taksista se složio: nikada se za ove male crvene cvetove ne može reći mak. I ja sam u Americi vidala makove u svim nijansama crvene, narandžaste, žute i bele, ali nikada u ovom kremasto plamenom prelivu spektra - možda se naš strah od purpura hrani strahom od opijuma?

Senta: Zvona, drveće, biciklovi

Šest je sati ujutro, i na svim crkvama u Senti (6 katoličkih, 1 pravoslavna) zvone zvona. U prvi mah ne deluje glasno, oglašava se tek jedno ili dva: svaka takva crkvice i nema više od jednog zvona. Razmažena posetama velikih gradova sa veličanstvenim katedralama, shvatam da ovde hor počinje lagano. Na početku ne može da nadjača ni krik pauna iz susednog dvorišta. Ali kada se konačno zvuk ujedini - deluje baš raskošno.

Divnog li gradića (ima suviše mnogih velikih građevina da bi bio varošica) - sa takvim obiljem zelenila... Nema tačke sa koje se ne vidi drveće, i neka izvorna austrougarska elegancija. Toliko malih, ljupkih zakutaka! Pošto poznajem samo slovenske jezike, opčinjena sam zvukom mađarskog. U prvom naletu - jezik kao i svaki drugi, ali kada bolje oslušnem neku reč (recimo "figyelem" koju sam videla na plakatu u izlogu) i ponovim je za sebe, u sluhu mi zabruje sićušna srebrna zvona (kao buboliko zujanje starog folksvagen-a, dve ulice dalje, u kasnu noć; vrsta prepoznatljivog, prisnog cilika, dodatna deonica malecnih praporaca, što nežno upotpunjuje osnovnu funkciju metalnog mehanizma).

Dvorišta

Oduvek sam volela dvorišta u ovom delu sveta. Zavirujem u njih u prolazu, i uhođim njihove tajne: pošto se radi o malom gradiću, sa čvrsto zatvorenim kapijama, moraš da se doviješ - šta li to može biti iza njih, ispod tih gustih krošanja, i njihovog mio-

mirisa, i romora tihog razgovora? U gradovima koji drže otvorena vrata ili ih uopšte nemaju, dvorišta - nekadašnji konjski prolazi - sasvim su dostupna pogledu: ploče trotoara, trava koja niče između njih, neizrecivo bleštavilo usamljenog drveta što raste u zagašivosti ograđenog prostora. Usput se osvrćem - pošto uvek hodam brzo, to su munjeviti pogledi, oštri kao nož za otvaranje pisama - i žurno upijam kiseonik obasjanih prizora. To liči na oglašavanje ptice, jednim jedinim skladnim tonom, koji čuješ kroz prozor auta dok velikom brzinom tutnjiš autostradom: nepojmljivo je kako taj ton dospeva do tebe, u svojoj svojoj razgovetnosti. A ipak je tako, makar samo na tren pre nego što zauvek iščili.

Latinica i ćirilica

U autobusu iz Sente za Novi Sad: dok ulazimo u jednu malu usputnu stanicu, vidim natpis za frizerski salon: "MACHO". Premda je i "Frizerski salon" napisano latinicom, neće li neki pogled sviknut na ćirilicu pročitati naziv salona kao "MASNO"? I pomalo snishodljivo tretirati taličnog frizera?

Ili se radi o nedokučivoj istini reklame - možda postoji klijentela koja će pozitivno reagovati na takav natpis?

Na mnogim zgradama u Novom Sadu mogu se videti sasvim sveži grafiti ispisani sprejom: "ОТНІОР". Boje su danas trajne kao i građevinski materijal. Na jednom mestu sam videla tu reč ispisanu ćirilicom, ali je neko snabdeo repićima: zatvorivši П i dodavši jednu crtu uz Р, učinio je da je sve, i tako šepavo, bilo delotvorno i na latinici. Pisma se ovde, očito, savršeno slažu; nakon par dana sam uhvatila sebe da čitam na oba, bez uočljivog napora. Kod kuće to uvek znači prelazak s engleskog na ruski.

Krovovi kuća

Prozori autobusa su nudili još jedno uživanje: paradu krovova. Terakotno rumenilo onih novih je skoro saksijsko; oni drugi, stari možda oko pola veka, prelaze u vremešnu sivkasto-smeđu boju zaobljenog creplja, a oni sa mahovinastom patinom poseduju nijansu rimskih bronzanih moneta. (Zamišljam škripu pluga u susretu sa zakopanim blagom na nečijoj njivi).

Mnoge zgrade u predgrađu Sente gube svoju maltersku oplatu. Sada je vreme bujnog zelenila, i majsko sunce samo doprinosi vanrednoj teksturi obažene građe. Ipak, mora da je zimi sve mnogo sumornije i zloslutnije. Uz to, hrapava pozlata golih opeka deluje nekako prirodnije nego savršeno glatka malterska obrada. U odnosu na raspoložive ornametne građevinskog art nuvo-a, opeka poseduje nepatvorenu organiku forme. Neka je i tako, ipak saosećam sa ljudima koji zbog nečeg nisu uspeali da poprave lep svojih zidova. Kuće netaknute glazure, ili one nedavno popravljene, ostavljaju me, opet, ravnodušnom: možda je baš propadanje ono što nas navodi na misli, ponekad.

Tvrđava u Novom Sadu

Želim da posetim tvrđavu zbog priče koju sam prevela, zbog osećanja da sam već prokrstarila njome, vezanih očiju. Čekamo da dođe Stojan, pošto on treba da nas vozi, i on se pojavljuje pred sam smiraj sunca. Tako da se poseta događa noću, s izvrsnim mladim mesecom iznad Dunava (tečna traka zagasitog rečnog srebra!) i odzvukom okasnelih šetača u sve guščoj tami. Pratim Milicu, koja je nekada ovde živela i dobro poznaje teren, sve do zidina, sa kojih se može videti i Novi Sad i Petrovaradin. Sve je daleko naseljenije nego što sam mislila (i prepuno kulture - tu su umetnički ateljei i muzička akademija!) - raskuštrana vegetacija tek je okvir za određene objekte, brižljivo odabran od strane botaničkih i ekoloških znalaca. Šećem uokolo, pitajući se kako ćemo pronaći put nazad kada se sasvim smrači, pošto već sada jedinu svetlost čini sveža uspomena na poslednji zalazeći zrak.

Pošto smo se nauživali bleštavila umetničkih otisaka, žurimo u obilazak druge strane tvrđave, koja je prekrivena kafeima i šetačima. To mi liči na vrtoglavi reli, tamo-amo po jednosmernom putu, odveć smelo čak i za naš mali auto. Dok ulazimo u stan prijatelja, ja preterujem (nadam se, uspešno) da smo mogli poginuti bar dvadeset puta.

Kola & Njihova tajna veza s mostovima

Mini Moris! Crveni, na stari pogon, klasičnog oblika, sa pređenih 400 000 kilometara! Da bi ga pokrenuo, Stojan mora da učini tri ili četiri poteza odjednom, sa ključevima u levoj i saugom u desnoj ruci, plus nešto sa nogama, što nisam razabrala sa svog zadnjeg sedišta. Ali mu je uvek uspevalo, i nakon ritualnog trenutka sumnje, začuo bi se brundavi odgovor. Taj momak bi mogao da vozi i frižider, i to uz strmi kaldrmisani uspon do tvrđave, samo mu dajte točkove.

Druge večeri smo odšetali do srušenog mosta: preostali deo je nagnut prema vodi pod uglom od 45 stepeni. Milica reče da na mostu niko nije stradao, mada je u trenutku kad je pogoden bombom, bilo vozila na njemu. Pomislih, pa naravno, ako ljudi čilo voze takve antikvitete, koje bi Amerikanci već davno odneli na otpad ili pretvorili u frizirane eksponate ili već šta. Niko ko vozi Mini Moris sa pređenih 400 000 kilometara ne može biti uznemiren iznenadnim rušenjem mosta tokom vožnje! Treba samo da zakoči, da se pažljivo izvuče i da sačeka spasilački brod. Sledećeg dana će, s većim brodom i sa šačicom drugara, već doći da pokupi kola. Kao što to često biva, ono što se smatra teškoćom nije drugo do razigrano iskušavanje naše stamenosti, neka vrsta vežbe za održavanje duhovne čvrstine.

I Bah, u Novom Sadu

Prepustili su mi divnu, svetlu sobu sa balkonom što gleda na parkić između dve zgrade. Na ovoj visini (prvi sprat) prostor je prepun ptičjeg poja i blistavih, treperavih,

sasvim odelitih listova, okupanih suncem - zeleni, crveni, pa još zeleniji, pa opet crvenkasti - lipe, japanski javor. Odnekud dopire dečja graja. Osamljujem se na trenutak, da zabeležim poneki utisak, da mi, onako lagan, ne bi izmakao ili se odveć zgusnuo.

I onda, iz susedne sobe, neko počinje da svira Baha na sintesajzeru - namah prepoznajem kompozitora mada se ne sećam naziva komada. Savršeni ritam ima dejstvo kondenzacije, i izliva se kao plaha i nežna kišica po brižljivo ocrtanim listovima udaljene krošnje. Svaka nota donosi boju drugog dragulja, dobiju kapi sunčevog sjaja po uglačanom staklu morske pučine - staklasta prozračnost, neki unutarnji sjaj koji se tek neznatno muti dospevajući do nas, u zašecerenom mlazu trilera iz muzičke kutije. Uobličuje se melodija, poput kapanja četinarske smole (i odjednom žalim, što kao suvenir nisam donela javorov sirup, tu koncentrovanu slast, daleko opojniju nego obični, omamljujući viski).

Knjige

Ovde sam naišla na divan, andeoski sistem, u kome je jedina poluga - nežan dodir ljudske povezanosti. Želela sam poklon za jednu posebnu osobu, i to objasnila Milici - nešto ekstra čak i za specijalste u toj oblasti. Odvela me je u Maticu srpsku, predivnom običnom uličicom u kojoj je sve tako neobično, predstavila me nekolicini ljudi, a onda smo sreli osobu koja je bila u posedu željene stvari. Radilo se o veoma luksuzno opremljenoj knjizi, koja mi je odmah poklonjena - samo zato što sam ovde s Milicom.

Do iznemoglosti sam objašnjavala da mi je fakultet obezbedio novac za put, kao deo podrške za moja istraživanja. Podigla sam ga iz banke i sad moram da ga potrošim ili jednostavno vratim kući! Ali nisu me slušali: nastavili su da me obilato hrane, časteći me sladoledom posle svake vrela i prašnjave šetnje, i tek onako mi poklanjali knjige koje bih lako mogla da platim. Kakvo je to intelektualno ili književno tržište, gde autor ili izdavač poklanja nove knjige upravo onim ljudima koji bi nesumnjivo dali novac za njih? Osećala sam zbuñjenu zahvalnost dok sam svodila račune sa svojom karmom: šta sam danas uradila za dobrobit čovečanstva, da li sam usrećila ili prosvetlila bar jedno ljudsko biće? Skoro da više volim da ove transakcije ostanu u znaku poslovnosti i novca: tako su manje ogoljene, bezličnije, zaštićenije od vrelina zahvalnosti i natruha želja, zadovoljene tek hladnim, higijenskim svežnjem papirnih dinara.

Da budem sasvim iskrena, i ja poklanjam primerke svojih knjiga, kada ih najzad - nakon muka pisanja, redigovanja i izdavanja - dobijem u ruke, ali ljudima kojima je cena u dolarima previsoka. A možda, kad bolje razmislim, i nije baš tako... Možda se ovde radi o čudnom osećaju dospevanja među ljude koji se ponašaju upravo tako kao ja.

Tesla

Mislim da je Nikola Tesla na novčanici od 100 dinara zaista zgodan, i to sam rekla prijateljici. Ona se sarkastično nasmejala, izražavajući mejestatični prezir u dugom silazećem tonu završnog prideva, "Tesla joj lep!"

Pa ipak mi se dopada, u toj indigo nijansi očiju i kose: pomalo stidljiv a ipak siguran u sebe, sa onolikim talentom, šarmom i većito budnim zanimanjem za sve i svašta. Daleko je lepši od Džordža Vašingtona. Možda je to delom i zato što je plava lepša negoli naša ustaljena sivkastozielena boja.

Emocionalna temperatura

Tokom svih ovih dana intenzivno doživljam sijaset prijatnih i sve prijatnijih osećanja, a onda, zauzvrat, kada mi se desi neka neprijatnost - osećam tugu, usamljenost, nekakvo žaljenje, takođe mnogo dublje nego obično. Kao da je emocionalna temperatura povišena za nekoliko stepeni, u vidu reakcije na posvemašnu srdačnost: toplo je toplije, ali su zahlađenja takođe ekstremna, oluje violentnije. Ako si posve odmrznut, sve postaje mnogo bliže površini. Hladnija kultura, mada ne mogu da tvrdim da mi nedostaje, poseduje i svoj utešni aspekt, pružajući nam neku vrstu zaštite.

Ode sve u paramparčad

Svi su spremni da lamentiraju nad rušenjem reda stvari, osim dvadesetogodišnjaka koje srećem, a i oni su već možda na istom putu. Ma naravno, i mora da je tako, pa prošlo je 12 paklenih godina od kada sam poslednji put bila ovde. Istina, ljudi su se isto tako žalili i pre 12 ili 15 godina, u vreme moje prve posete Beogradu. A šta ako je ta spremnost na kukanje manje odgovor na stanje stvari a više način da se ostane duhovno čio, način pariranja puritanskoj etici stalnog samodokazivanja? (Na isti način se i mi, Amerikanci, stalno žalimo - na život u atomiziranom i površnom društvu - bar oni koji su dovoljno vaspitani da zapaze taj nametljivi manir, ali to je isti ovaj socijalni sloj koji ovde srećem. Upravo nas osećaj da nismo dovoljno spremni da gradimo i negujemo međusobne odnose itd. drži u okviru postojećih veza, i mi se zalažemo za njihov kvalitet, i otkrivamo brojne mogućnosti da cenimo ljude i kulture, gde srdačnost, gostoljubivost i etika stalnog bogaćenja međuljudskih odnosa tako upadljivo odskače od svih naših, učenih, mana.

Šta ako je to vajkanje zapravo jedno drevno nasleđe naroda s Balkana? Zamislimo dospeće Slovena: neka božanstvena zemlja posuta vrhovima keltskih strela, ruinama grčkih hramova, krhotinama rimske grnčarije, uz iznenadne nalaze drevnog novca koji podvlači vrednost svih tih preostalih razvalina i iskopina. To je nesumnjivo moralo biti tako lepo! Pa ipak - kakvo sudbinsko opterećenje: što su narodi ovde znali tako da žive, i što si pozvan da sve to vratiš, ali da, zbog prirode stvari, to nikada nećeš uspeti! Kad si se jednom skrasio, ukorenio i počeo da stvaraš, navaljuju neki novi varvari i ruše sve pred sobom (tvoj dom, tvoju ulicu, tvoje carstvo): pa moraš onda nekog da kriviš za taj bespomoćni, opterećujući osećaj suočenosti sa raščišćavanjem, i ako si dobar u optuživanju drugoga, možda ćeš se i stvarno osposobiti da stvari izvedeš na čistac i počneš da stvaraš: tek tako, iz inata.

Kakva razlika u odnosu na položaj Kelta, gurnutih na periferiju ekumene, s retkim oti-snućima u emigraciju i s nejasnom gorčinom svesti o nenadoknadivom gubitku. Ili u od-nosu na nas Amerikance. Mi volimo starine i antikvitete, ali samo ako možemo da ih pre-nesemo u svoj posed, da redizajniramo staru kuću da služi našim tekućim potrebama. I pretvorimo Mini Moris u motornu sadilicu za egzotično cveće. Imamo kudikamo ma-nje osećaja da smo nečim raspolagali u prošlosti (osim u onoj emocionalnoj, koju dugu-jemo porodici, i koja je svojstvena svakom čoveku), manje osećaja istorijske baštine i obaveze da održimo njen kontinuitet. To nas na neki način čini sličnim Rusima - ne sa-mo zato što imamo veliku teritoriju, nego zbog osećaja potpune ovlašćenosti da na njoj činimo šta nas je volja, da mnogo toga zagadimo i upropastimo ako nam se hoće. Kad sve zabrljamo, dižemo šator i selimo se. (Moramo nositi, kud bilo, taj skriveni bol veći-tog izmeštanja).

*Za ovo hvala Draginji, Milanu, Mimi, Rašku;
Milici, Cvetanu, Stojanu, Vladimiru; i mačićima;
a u Beogadu - Maci, Darku, Zoranu.*

Srušeni most

1

Ovako smrvljen, delom na tlu
delom u plićaku, most posta ružan,
čudno sveden na sirove betonske kriške,
premežen čelikom, presamićen i svijen,
raspršene lepote, grubo
ogoljenih komponenti. Predivna kula
s crnilom žica potporne lire
strovaljena naglavce štrči u reci;
nakon toliko meseci opet je dobro, beričetno čak. Pa ipak,
prijateljica veli, kako je pogođen vešto!
Aha, odgovaram. Naši momci su pravi veštaci.

Bez upozorenja, čak i bez sirene,
samo uz savet da se širom otvore
prozori, da ne bi prsli.
I stvarno nije bilo nikakvog zvuka:
samo su se naglo otvorila vrata
stana u Šekspirovoj ulici.

2

Ovde, iznova, moram da kažem:
nakaradni sirovi koncert - most a la Salijeri,
da neukusa, s verom u plan gradnje.

A nije bio star taj most u trenutku smrti:
jutro nakon bombardovanja, oko devet i petnaest
arhitekta ga je pohodio u pratnji
drugova i kolega, žaleći svoje Delo.

Kako se ne upitati na takvu vest:
zar je mogao biti mnogo elegantniji
pre no što su ga oni, mi, srušili.

Pa ipak znaš da je sušta istina što kažu:
oni što grade mostove uvek su u pravu
u očima Tvorca, dok niko ne može
da se izvuče neokaljan preko redaka
onih od nas, što samo ispisuju reči.

Maj, 2002
Novi Sad

Suša

Nije bilo ni kapi kiše od ranog maja.
Sećanje na vlagu još je živo,
trava i lišće još sočno zeleni -
samo korenje polako prelazi u jantar.
Zemlja se skorela u zgužvanu krastu,
i ako je dotakneš prstom
ili zgnječiš petom, rastelovljuje se
u najfiniji prah - u same molekule.
Čestice su dovoljno fine da se udahnu,
ispunjavaju pluća, ulaze u krv.

Tela pokrivenog drevnim prahom
pretvaram se u kip, hladan i bled
i neporecivo suv. U ime susreta
u nekom drugom milenijumu (rasprsko komade

onog što bejah, zakopano u zemlju -
iznenadni kameni nalaz pod oštricom pluga,
ispod običnih tvrdih suglasnika
koji se podaju tvom vičnom dodiru) - smatraj
ove relikte drevnom slomljenom boginjom,
lica iznošenog do svilastog sjaja, predmetom
nekog neodgonetljivog poklonjenja.

Maj 2002
Novi Sad

Tisa

Gracilno i sporo valja se Tisa,
obučena u staklo prozora
kuće s početka nekog veka...
Neizrecivo glatko ogledanje,
kao na sekreteru tvoje bake:
i tamo neki amalgam čili
u zelenilo svojih faceta.

Tisa je velika postupna reka
u moćnom ramu čeličnih šipki
iz ere carice Marije Tereze.
Dok nudi strme stepenike žurbe
u prošupljenim kućištima skitnji,
kako popisati sve te obale,
izmeriti moguće poplave,
i pojmiti sve zaboravljene stvari?
Reka koja nežno mrmrlja: *Nem.*
Reka koja zbacuje uzde vremena.
Njome možeš dospeti do neba,
tek uvaživši rojeve svih mena.

Jer voda je infuzija lekovitih trava,
i već sa prilazne ulice
osećaš blag miris uznjihanih cvasti -
poput medonosnog lipara,
što još je na putu punog cvata.

Ponešto od ovoga vidi se sa tornja,
to isto plavetnilo neba, lišeno
dubine i finog romora
simbola što stremlji značenju,
mašte koja bi da oživi.
Istina nam iskoračuje u susret,
tek kad smo spremni da se približimo padu...

Kako ono beše o stupanju u reku?
Ko jednom ovde ribari, nikada više nije isti.
Svet nikada ne znači isto
kada se virne i s druge strane.

Stani dakle na obalu Tise
(preko puta mene, dabome) i ona će ti poslati
veran odraz, bez iskrivljenja, izuzev
baš samog temena,
gde se, gle, tanano mreška
ponešto mutan, suptilan plamen.

Maj 2002
Senta

(Sa engleskog prevela Draginja Ramadanski)

